

Шведюк Д.С.,
*курсант факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Саєнко М.І.,
*доцент кафедри
теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Інститут Уповноваженого Верховної Ради з прав людини є важливим у системі права кожної країни. Саме цей інститут свідчить про наявність у державі демократичних цінностей та її інтересу до захисту порушених прав кожного громадянина. У більшості країн світу особу, діяльність якої спрямована на реалізацію прогресивних ідей у сфері забезпечення прав і свобод людини, називають омбудсманом. Уперше цей інститут було запроваджено у Швеції у 1809 році. Довгий час посада омбудсмана не була поширена в інших правових системах, окрім шведської. Проте з часом такий пост за шведським зразком запровадили в інших країнах Північної Європи: в Фінляндії (1919 рік), Норвегії (1952 рік), Данії (1953 рік). Першою несвропейською державою, яка запровадила посаду омбудсмана, стала Нова Зеландія (1962 рік), першою соціалістичною – Польща (1987 рік) [1].

В Україні посада омбудсмана існує з 1997 року. Інститут Уповноваженого передбачено Основним Законом України – Конституцією. Про це говорить стаття 101 Розділу IV, де зазначено: «Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини». Також Конституція наголошує на праві кожного громадянина звернутися за допомогою та захистом до омбудсмана (стаття 55 Конституції України) [2].

Більш широко поняття Уповноваженого та його місце у державному механізмі України було розкрито із прийняттям Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» у 1997 році. Він наголошує на особливостях організації діяльності та повноваженнях Уповноваженого, призначення та звільнення його з посади, припинення повноважень, гарантії його діяльності тощо.

Діяльність Уповноваженого є проявом здійснення парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадяни-

на, метою якого є:

- 1) захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України;
- 2) додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина суб'єктами;
- 3) запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;
- 4) сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі;
- 5) поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина;
- 6) запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод;
- 7) сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу [3].

Законодавством передбачено вимоги для призначення особи на цю посаду, а також порядок призначення. Відповідно, не може бути призначено Уповноваженим особу, яка має не погашену або не зняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Також Законом передбачено вимоги стосовно несумісності. Уповноважений не може мати представницького мандата, обіймати будь-які інші посади в органах державної влади, виконувати іншу оплачувану чи неоплачувану роботу в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, крім викладацької, наукової або іншої творчої діяльності. Він не може бути членом будь-якої політичної партії. Уповноважений призначається на посаду строком на п'ять років, який починається з дня складення ним присяги на пленарному засіданні Верховної Ради України, і звільняється з посади Верховною Радою України таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів.

Основні гарантії Уповноваженого передбачені Розділом V Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Уповноважений користується правом недоторканності на весь час своїх повноважень. Він не може бути без згоди Верховної Ради України притягнутий до кримінальної відповідальності або підданий заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку, затриманий, заарештований, підданий обшуку, а також особистому огляду. Кримінальну справу проти Уповноваженого може бути порушено лише Генеральним прокурором України. За порушення законодавства щодо гарантій діяльності Уповноваженого, його представників та працівників секретаріату винні особи притягаються до відповідальності згідно з чинним законодавством.

Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів України та посадових осіб, що має суттєве значення для визначення місця і ролі цього інституту у правозахисному механізмі нашої держави і для забезпечення його незалежності при реалізації своїх функцій. Втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, їх посадових та службових осіб у діяльність Уповноваженого забороняється. Його повноваження не можуть бути припинені чи обмежені у разі закінчення строку повноважень парламенту України або його розпуску (саморозпуску) [4, с. 204].

Уповноважений має право призначати своїх представників у межах виділених коштів, затверджених Верховною Радою України. Організація діяльності та межі повноважень представників Уповноваженого регулюються Положенням про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, яке затверджується Уповноваженим. Структурна ланка Уповноваженого, що займається консультативною підтримкою, науковими дослідженнями а також вивчає пропозиції щодо поліпшення стану захисту прав і свобод людини і громадянина називається консультативна рада.

Формою реагування Уповноваженого на факти порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина є акти Уповноваженого, які він має право направляти у відповідні органи для вжиття цими органами необхідних заходів. Такими актами реагування Уповноваженого щодо порушень положень Конституції України, законів України, міжнародних договорів України стосовно прав і свобод людини і громадянина є конституційне подання Уповноваженого та подання до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та їх посадових і службових осіб.

Серед перспектив розвитку даного інституту є створення спеціалізованих омбудсманів, що забезпечить більш широкі гарантії у сфері захисту прав громадян. Цей процес в Україні вже починає працювати. Окрім Уповноваженого Верховної ради України з прав людини, в Україні сьогодні вже діють такі омбудсмани, як:

а) Уповноважений Президента України з прав дитини, діяльність якого регулюється Указом Президента України від 11 серпня 2011;

б) Уповноважений із захисту державної мови, запроваджений Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року;

в) освітній омбудсман, який діє на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 6 червня 2018 р. «Деякі питання освітнього омбудсмана»;

г) Рада бізнес-омбудсмана – незалежний консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України, що захищає інтереси українського бізнесу у стосунках з державними органами. Рада утворена відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року [5].

Отже, Уповноважений з прав людини є невід'ємним елементом консти-

туційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина. Він є проявом забезпечення таких основоположних принципів як пріоритет прав і свобод людини, справедливість, рівність, гуманізм тощо.

Література:

1. Ева Лентовська. Як починалася робота уповноваженого з прав людини. Київ. Проектна група з прав людини, 1997 – 1998
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996.
3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. ст. 3
4. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник, Київ, 2007. 204 с.
5. Барчук В. Б., Іванов О. Ю. Інститут спеціалізованих омбудсманів: перспективи створення в Україні. URL: <http://khp.org/index.php?id=1577956791> (Дата звернення 24.11.2020 р.)

Селіхов Дмитро Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії
держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ГРОМАДЯНСЬКІ ПРАВА І СВОБОДИ НЕПРИВІЛЕЙОВАНИХ СТАНІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ПОЧАТКУ ХХ ст. У СВІТЛІ ІДЕЙ «ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ООН 1948 РОКУ»: СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ

Актуальність запропонованої тематики дослідження визначається не лише тим резонансом, який у світової громадськості схвалення Генеральною Асамблеєю Організації об'єднаних націй 10 грудня «Загальної декларації прав людини», але й тим, що у сучасному світі далеко не усі пункти цього доленосного для людства документу у повній мірі реалізовані практично в усіх країнах світу. Проте у найбрутальніших формах вони порушуються у диктаторських, або подібних до них країнах сучасного світу. Саме ця обставина і зумовила формулювання нашого повідомлення – порівняти основні принципи «Загальної декларації прав людини» 1948 року з тим станом справ у цій сфері життєдіяльності людини, який мав місце під час правління останнього самодержця царської Росії – імператора Миколи II. Проте якщо звернутись до реальних фактів з життя багатомільйонної маси представників простого народу, так званих непривілейованих станів початку ХХ ст., то картина вийде далекою від «святих» діянь цього державного діяча. Яскравим прикладом ігнорування найелементарніших прав людини і громадянина, які на початку ХХ ст. стали повсякденним явищем сус-